

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન (કવોર્શિંગ) નં. ૯૫૧૯ / ૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

=====

|   |                                                                                                                      |    |
|---|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ૧ | શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?                                                           | હા |
| ૨ | રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?                                                                                    | હા |
| ૩ | શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?                                                                    | ના |
| ૪ | શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે? | ના |

આ ચુકાદો તાબાના ન્યાયતંત્રમાં પરિપત્રિત કરવો.

=====

દિનેશભાઈ ઝવેરભાઈ પોરા....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને જ....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી એચ.જે. કારાઠિયા, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ વતી શ્રી પ્રકાશ જી ત્રિવેદી, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ વતી સુશ્રી મોક્ષા ઠક્કર, એ.પી.પી.

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ : ૧૭/૦૧/૨૦૧૮

મૌખિક ચુકાદો

૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અપિલકેશન દ્વારા,  
અરજદાર – મૂળ આરોપી, ૧૪મા એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ,  
રાજકોટ દ્વારા ક્રિમિનલ કેસ નં. ૧૮૭૮/૧૯૮૫ માં એકિઝબિટ: ૧૮૮ હેઠળ

તારીખ ૨૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૭ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવે છે, જે હુકમ દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટ હાલના અરજદાર આરોપી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી એક્ઝિઝિટ: ૧૮૮ ની અપિલકેશન નામંજૂર કરી હતી, અને તે રીતે ફરિયાદી એટલે કે હાલના સામાવાળા નં. ૨ ની ઉલટતપાસમાં તેમને અમુક પ્રશ્નો પૂછવાની મનાઈ ફરમાવી હતી.

૨. એ અત્યંત કમનસીબ અને ખેદની બાબત છે કે હું નીચલી અદાલત સમક્ષ છેલ્લાં બત્રીસ વર્ષથી પેનિંગ રહેલી બાબત પર વિચારણા કરી રહ્યો છું.

૩. હાલના સામાવાળા નં. ૨ એ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, રાજકોટની અદાલતમાં હાલના અરજદાર આરોપી અને સામાવાળા નં. ૩, ૪ અને ૫ વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૧૪ સાથે વાંચતા કલમ ૫૦૦ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે ફરિયાદ દાખલ કરી હતી.

૪. એવું જણાય છે કે ફરિયાદી એટલે કે સામાવાળા નં. ૨ સાક્ષીના પાંજરામાં છે અને તેમની ઉલટતપાસ ચાલુ છે. બચાવ પક્ષના વિદ્વાન વકીલે પક્ષકારો વચ્ચે પેનિંગ કેટલીક દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહીના સંબંધમાં ફરિયાદીની ઉલટતપાસમાં તેમને અમુક પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા. તે સંબંધિત પ્રશ્નો ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા એવા આધાર પર નામંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા કે તે તદ્દન અપ્રસ્તુત હતા; બચાવ પક્ષ બિનજરૂરી રીતે ટ્રાયલ લંબાવવાનો અને અદાલતનો સમય વેડફવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો હતો, અને વધુ મહત્વની વાત એ છે કે, આવા પ્રશ્નો

દ્વારા જે માહિતી મેળવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવી રહ્યો હતો, તે માહિતી અગાઉથી જ રેકર્ડ પર આવી ચૂકી છે.

પ. પ્રશ્નો નામંજૂર કરવામાં આવતાં, અરજદાર આરોપીએ એક્ઝિબિટ: ૧૮૮ ની અપ્લિકેશન દાખલ કરી હતી, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“બાબત: ફરિયાદીએ પોતાની સરતપાસમાં જણાવેલા દીવાની દાવાઓ અંગેની હકીકતો રેકર્ડ પર લાવવા માટે તેમની ઉલટતપાસ કરવા બાબત.

આરોપી તરફેના એડવોકેટ આદરપૂર્વક રજૂઆત કરે છે કે હાલના ફરિયાદીએ તેમની એક્ઝિબિટ-૩૪ પરની જુબાનીમાં અને તેમની સરતપાસની એક્ઝિબિટ-૧ પરની ફરિયાદમાં, દાવાઓ એટલે કે આર.સી.એસ. નં. ૬૬૫/૭૫, ૧૭૦/૭૬, ૧૬૪/૭૯, ૫૩/૭૬ વગેરે દાખલ કરવા અંગેની હકીકતો જણાવી છે. નામદાર અદાલતે તેમનું ખંડન કરવા માટે તે સંબંધમાં તેમને પ્રશ્ન પૂછવાની અમને મંજૂરી આપી નથી.

વધુમાં, ફરિયાદીએ વર્ષ ૧૯૮૪ માં પોતાની સામે દાખલ કરવામાં આવેલા ચેપ્ટર કેસ નં. ૧૪/૮૪ ના સંબંધમાં આરોપી વિરુદ્ધ આઈ.પી.સી. ની કલમ-૫૦૦ હેઠળ હાલની ફરિયાદ દાખલ કરી છે. આ સંજોગોમાં, ફરિયાદીનું વર્તન રેકર્ડ પર દર્શાવવા માટે અને તેમણે આરોપી વિરુદ્ધ કેટલા ફોજદારી તેમજ દીવાની કેસો દાખલ કર્યા છે તે દર્શાવવા માટે

ફરિયાદી દ્વારા આરોપી વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવેલા મુકદ્દમાઓ (ફોજદારી તેમજ દીવાની કેસો) અંગે કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવા જરૂરી છે.

વધુમાં, માત્ર ફરિયાદીએ આઈ.પી.સી. ની કલમ-૫૦૦ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરી છે તેવા આધાર પર જો ફરિયાદીની લંબાણપૂર્વક ઉલટતપાસ કરવાની મંજૂરી આપવામાં ન આવે તો આરોપી સાથે ન્યાય થયો ગણાશે નહીં અને ન્યાયનો હેતુ સિદ્ધ થશે નહીં. વધુમાં, પુરાવા અધિનિયમની કલમ-૧૪૬ મુજબ સાક્ષીનું ખંડન કરવા અને વાસ્તવિક વિવાદને રેકર્ડ પર લાવવા માટે અમને વિશેષાધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. આ સંજોગોમાં પણ, બચાવ પક્ષને ફરિયાદીની ઉલટતપાસ કરવાથી અટકાવી શકાય નહીં.

તેથી, એવી અરજ છે કે:

ફરિયાદી દ્વારા આરોપી વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવેલા મુકદ્દમાઓના સંબંધમાં વિગતે ફરિયાદીની ઉલટતપાસ કરવાની મંજૂરી આપતો હુકમ ન્યાયના હિતમાં પસાર કરવા મહેરબાની કરશો.”

૬. બંને પક્ષોને સાંભળ્યા બાદ ટ્રાયલ કોર્ટે હુકમ પસાર કર્યો હતો, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“ક્રિમિનલ કેસ નં. ૧૮૭૮/૧૯૮૫ માં એક્ઝિજિટ-૧૮૮ હેઠળનો હુકમ

(૧)

બચાવ પક્ષ દ્વારા ફરિયાદીની ઉલટતપાસ દરમિયાન વારંવાર અપ્રસ્તુત પ્રશ્નો પૂછવામાં આવી રહ્યા હોવાથી અને અદાલતનો કિંમતી સમય વેડફવામાં આવી રહ્યો હોવાથી હાલની અપ્લિકેશન દાખલ કરવામાં આવી છે. તેમને આવું ન કરવા માટે વારંવાર ચેતવણી આપવામાં આવી છે. તેમને પ્રશ્નોની પ્રસ્તુતતા દર્શાવવા માટે કહેવામાં આવતાં, તેમણે એવી રજૂઆત કરી છે કે, ફરિયાદી દ્વારા સરતપાસમાં જણાવ્યા મુજબના દીવાની દાવાઓ અંગેની હકીકતો રેકર્ડ પર લાવવા માટે તેમણે ઉલટતપાસની પરવાનગી માંગી છે.

(૨)

હાથ પરના કેસની હકીકતો, ફરિયાદીની સરતપાસ અને વિવિધ તારીખોએ બચાવ પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવેલી ફરિયાદીની ઉલટતપાસ ધ્યાને લીધી. બચાવ પક્ષના વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી શાહે ઉલટતપાસમાં વારંવાર એવા પ્રશ્નો પૂછ્યા છે, જેની હકીકતો અગાઉથી જ રેકર્ડ પર લાવવામાં આવી ચૂકી છે. જે દાવાઓ કે કેસો અગાઉથી સંસ્થિત થયેલા છે અને જે ફરિયાદી દ્વારા જણાવવામાં આવેલા છે તે સંબંધમાં વારંવાર પ્રશ્નો પૂછવામાં આવી રહ્યા છે. જે પ્રશ્નો આ કેસ માટે પ્રસ્તુત નથી, તે પૂછવામાં આવી રહ્યા છે. વિદ્વાન એડવોકેટને અટકાવવામાં આવતાં, તેમણે એવી ફરિયાદ કરી હતી કે તેઓ આ રીતે ઉલટતપાસ ચલાવી શકે નહીં અને તેઓ આ સંબંધમાં

નામદાર સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ જવા માંગે છે અને મુલતવી માટે અરજ કરે છે. જોકે તેમને પૂરતી તક આપવામાં આવી હોવા છતાં, તેઓ સંબંધિત સમયે નામદાર સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ ગયા ન હતા અને અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલો સમય વેડફ્યો હતો. ત્યારબાદ, તેમણે આ અદાલતમાંથી આ કેસ ટ્રાન્સફર કરવા માટે અપિલિકેશન દાખલ કરી હતી અને મુલતવી માટે અરજ કરી હતી તથા સમય વેડફ્યો હતો. સદર અપિલિકેશન નામંજૂર કરવામાં આવતાં અને તે તબક્કેથી ફરિયાદીની ઉલટતપાસ ફરી શરૂ કરવામાં આવતાં, વિદ્વાન એડવોકેટે ફરીથી એવું જ વર્તન દર્શાવ્યું છે. આમ, તેઓ અપ્રસ્તુત પ્રશ્નો પૂછીને ઉલટતપાસ લંબાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે અને અદાલતનો કિંમતી સમય વેડફી રહ્યા છે. ઉલટતપાસ દરમિયાન વિદ્વાન એડવોકેટને માત્ર પ્રસ્તુત પ્રશ્નો પૂછવા માટે કહેવામાં આવતાં અને અપ્રસ્તુત પ્રશ્નો પૂછતાં અટકાવવામાં આવતાં હાલની અપિલિકેશન દાખલ કરવામાં આવી છે. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત અને વડી અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓ એટલે કે (૧) એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯, આંધ્ર પ્રદેશ-૩૯ માં રીપોર્ટ થયેલ ચુકાદો (૨) કેરળ હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ ચુકાદો, જે ૧૯૯૪ ક્રિ.એલ.જે. ૪૬૪ માં રીપોર્ટ થયેલ છે, તેની નકલો રજૂ કરીને, વિદ્વાન એડવોકેટે ઉલટતપાસ હાથ ધરવા માટે સદર અપિલિકેશન મંજૂર કરવા અરજ કરી છે કારણ કે ઉપરોક્ત ચુકાદાઓમાં પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંતો મુજબ, ફરિયાદીએ પોતાની સરતપાસ દરમિયાન જુદા જુદા કેસો દાખલ કર્યાની હકીકત જણાવી હોવાથી, ફરિયાદીનું વર્તન રેકર્ડ

પર દર્શાવવા માટે અગાઉના મુકદ્દમાઓ રેકર્ડ પર લાવવા આવશ્યક હોઈ, તેમને ફરિયાદીની ઉલટતપાસ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે. તે સંબંધમાં, ફરિયાદીના વિદ્વાન એડવોકેટની દલીલો પણ ધ્યાને લેવામાં આવી છે. તેમણે પણ પોતાની દલીલ દરમિયાન એવી રજૂઆત કરીને વાંધો ઉઠાવ્યો છે કે માત્ર પ્રસ્તુત પ્રશ્નો જ પૂછી શકાય.

(૩)

આ અદાલત ઉપરોક્ત ચુકાદાઓમાં સમજાવવામાં આવેલા સિદ્ધાંતોનો સંપૂર્ણ સ્વીકાર કરે છે. વિદ્વાન એડવોકેટ દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલો, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત અને હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓમાં પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંતો, હાલના કેસની હકીકતો અને ઉલટતપાસ દરમિયાન વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી શાહ દ્વારા પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો પર વિચારણા કરી. આ અદાલત સદર સિદ્ધાંતોને આદરપૂર્વક સ્વીકારે છે. પરંતુ, હાલના કેસમાં, વિદ્વાન એડવોકેટ દ્વારા પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના સંબંધમાં સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવવા અથવા તેને ક્ષતિગ્રસ્ત કરવાના હેતુસર અથવા સદર સિદ્ધાંતો મુજબ ઉલટતપાસ કરતી વખતે તેમને અટકાવવા માટે આ અદાલત સમક્ષ એવા કોઈ સંજોગો ઉપસ્થિત થયા નથી. ફરિયાદીની ઉલટતપાસ દરમિયાન વિદ્વાન એડવોકેટને અત્યાર સુધી જે તમામ પ્રશ્નોમાં અટકાવવામાં આવ્યા હતા, તે એવા પ્રશ્નો હતા કે જેનાથી વિદ્વાન એડવોકેટના બચાવને

કોઈપણ રીતે અસર પહોંચશે નહીં અને તેમને માત્ર એવા જ પ્રશ્નો દરમિયાન રોકવામાં આવ્યા હતા જે તદ્દન અપ્રસ્તુત હતા. ટાંકવામાં આવેલા ચુકાદાઓમાં જણાવ્યા મુજબની પરિસ્થિતિ આ તબક્કે ઉપસ્થિત થઈ ન હોવાથી, કેસના સંજોગો જોતાં, તે બચાવ પક્ષને મદદરૂપ થતા નથી.

(જ)

આમ, ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ હાલની અપિલકેશન મંજૂર કરવાપાત્ર ન હોવાથી, નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે છે:

હુકમ

બચાવ પક્ષની હાલની અપિલકેશન રૂ. ૧,૦૦૦/- ના ખર્ચ સાથે નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

રૂ. ૧,૦૦૦/- ની ખર્ચની રકમ ૩ દિવસમાં તાલુકા કાનૂની સહાય સમિતિ, રાજકોટમાં જમા કરાવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૩ દિવસમાં ખર્ચની ચૂકવણી કરવામાં કસૂર થયેથી, ફરિયાદીની ઉલટતપાસ કરવાનો આરોપીનો અધિકાર બંધ કરવામાં આવશે અને કેસની ટ્રાયલ આગળ ચલાવવામાં આવશે. બચાવ પક્ષે અચૂકપણે આ બાબતની નોંધ લેવી.

આજે તારીખ ૨૧/૧૧/૨૦૧૭ ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં જાહેર કરવામાં આવ્યો.

તા. ૨૧-૧૧-૨૦૧૭

સહી/-

(કુમારી કુસુમબેન દલપતભાઈ પરમાર)

૧૪મા એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ,

રાજકોટ.

(કોડ નં. GJ01016)”

૭. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમથી અસંતુષ્ટ થઈને, અરજદાર ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અપિલકેશન સાથે આ અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા છે.

૮. અરજદાર આરોપી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી એચ.જે. કારાઠિયાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે નીચલી અદાલતે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ફરિયાદીની ઉલટતપાસમાં તેમને જે પ્રશ્નો પૂછવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો, તે કોઈપણ રીતે અપ્રસ્તુત કદી શકાય નહીં અને ફરિયાદીની સત્યતા ચકાસવા માટે બચાવ પક્ષને આવા પ્રશ્નો પૂછવાની મંજૂરી આપવી જોઈતી હતી. વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે

પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૬ ઉલટતપાસ કરનારને સાક્ષીની સત્યતા ચકાસવા માટે કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવાની સત્તા આપે છે. જોકે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૬ હેઠળ આવરી લેવાયેલ વિશાળ વ્યાપ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૭ થી ૧૫૨ માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ આવા પ્રશ્નોને નિયંત્રિત કરવાની અદાલતની સત્તાઓને આધીન છે, છતાં આવા નિયંત્રણને આધીન રહીને, ઉલટતપાસ કરનાર સાક્ષીની જુબાનીની સત્યતા ચકાસવા માટે કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવા હકદાર છે.

૧૦. વિદ્વાન વકીલ શ્રી કારાઠિયાએ પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં બે નિર્ણયો

| પર | આધાર | રાજ્યો | હતો: |
|----|------|--------|------|
|----|------|--------|------|

૧૧. બીજી તરફ, સામાવાળા નં. ૨ – મૂળ ફરિયાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રકાશ જી. ત્રિવેદી દ્વારા આ અપ્લિકેશનનો સખત વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂઆત કરી હતી કે નીચલી અદાલતે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં કાયદાની કોઈ ભૂલ તો દૂર રહી, કોઈ પણ ભૂલ કરી હોવાનું કહી શકાય નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વાદગ્રસ્ત હુકમ

વચગાળાના સ્વરૂપનો છે અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની સુપરવાઈઝરી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આ અદાલતે આવા વચગાળાના હુકમમાં દખલગીરી કરવી જોઈએ નહીં.

૧૨. સામાવાળા નં. ૨ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂઆત કરી હતી કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૨ ન્યાયાધીશને ઉલટતપાસમાં એવા કોઈપણ પ્રશ્નની મનાઈ ફરમાવવાની સત્તા આપે છે, જે તેમના મતે અપ્રસ્તુત હોય અથવા સાક્ષીને નારાજ કરવાના હેતુવાળો હોય. તેમજ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૨ માં વપરાયેલા શબ્દો “અદાલત મનાઈ કરશે” એવા છે, જે આવા પ્રશ્નોની મનાઈ ફરમાવવાની ન્યાયાધીશની ફરજ બનાવે છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, અગાઉ રેકર્ડ પર લેવાયેલી ફરિયાદીની જુબાનીની પૃષ્ઠભૂમિ અને રેકર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાને લેતાં, એવું કહી શકાય કે નામંજૂર કરવામાં આવેલા પ્રશ્નો વિષયવસ્તુ સાથે કોઈ પ્રસ્તુતતા કે મહત્ત્વ ધરાવતા નથી અને સાક્ષીની સત્યતા સાથે તેને કોઈ સંબંધ હોવાનું સમજી શકાય નહીં. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ તરફ મારું ધ્યાન દોરતાં, વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે બચાવ પક્ષના વકીલનો ઉલટતપાસ કરવાનો અધિકાર કેસની “પ્રસ્તુત હકીકતો” પૂરતો મર્યાદિત છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૮ માં “કરવું જ પડશે” (must) શબ્દ વપરાયો નથી, પરંતુ અપ્રસ્તુત પ્રશ્નો જવાબ આપતાં પહેલાં સાક્ષીઓને ચેતવણી આપવાના સંબંધમાં “કરી શકશે” (may) શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે, તેથી,

સાક્ષી દ્વારા “અપ્રસ્તુત” પ્રશ્નનો જવાબ આપવાની મંજૂરી આપવી કે નામંજૂર કરવી તે અંગેનો વિવેકાધિકાર ન્યાયાધીશ પાસે છે.

૧૩. ઉપર જણાવેલા આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂઆત કરી હતી કે આ અપ્લિકેશનમાં કોઈ વજૂદ ન હોઈ, તેને નામંજૂર કરવામાં આવે.

૧૪. પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા બાદ અને રેકર્ડ પરની સામગ્રી ધ્યાને લીધા પછી, મારી સમક્ષ વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું નીચલી અદાલતે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે કે કેમ.

૧૫. સામાવાળા નં. ૨ – મૂળ ફરિયાદી વતી રજૂ કરવામાં આવેલી એ દલીલ પર હું પહેલાં વિચારણા કરું કે નીચલી અદાલતનો હુકમ વચગાળાનો હુકમ હોવાથી તેની શુદ્ધતાની ચકાસણી આ અદાલત દ્વારા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળના તેના રિટ અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ અથવા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળના તેના સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ થઈ શકે નહીં.

૧૬. ઇન્ડિયન રિન્યુએબલ એનર્જી ડેવલપમેન્ટ એજન્સી લિ. વિરુદ્ધ ડેબ્ટ્સ રિકવરી અપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ અને અન્યો, ૧૨૭ (૨૦૦૬) ડી.એલ.ટી. ૧૫૮ ના કેસમાં દિલ્લી હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

**“ઉલટતપાસ માટેની અપ્લિકેશન મંજૂર કરતો કે નામંજૂર કરતો હુકમ માત્ર એક વચગાળાનો હુકમ છે. હાલના કેસમાં વચગાળાના હુકમ દ્વારા**

ઉલટતપાસ માટેની અપિલકેશન અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવી છે. અમારા મતે, આનાથી કાર્યવાહીનું કોઈ કારણ ઉપસ્થિત થતું નથી. ડી.આર.ટી. દ્વારા તેની સમક્ષની કાર્યવાહીનો આખરી નિકાલ કરતો આખરી હુકમ પસાર કરવામાં આવે ત્યારે જ કાર્યવાહીનું કારણ ઉપસ્થિત થશે. ગમે તે સંજોગોમાં, રિટ અધિકારક્ષેત્ર એ વિવેકાધીન અધિકારક્ષેત્ર છે અને વચગાળાના હુકમ સામે સામાન્ય રીતે રિટ પિટિશન ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવતી નથી.”

૧૭. હાલની અપિલકેશનની ગ્રાહ્યતા સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલા કાયદાના પ્રકાશમાં જોઈ શકાય છે. ચંદ્રવરકર સીતા રત્ના રાવ વિરુદ્ધ આશલતા એસ. ગુરમ [એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૧૧૭] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૨૧. એ સાચું છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે જો ન્યાયની તેવી માંગ હોય, કાયદાનું કોઈ ખોટું અર્થઘટન થયું હોય અથવા પુરાવાની પ્રબળતાની વિરુદ્ધ જઈને હકીકતનો કોઈ અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો હોય તો હાઈકોર્ટ હકીકતોના પ્રશ્નમાં જઈ શકે છે અથવા પુરાવાની તપાસ કરી શકે છે. પરંતુ જ્યાં પ્રશ્ન પુરાવાના મૂલ્યાંકન પર નિર્ભર હોય ત્યાં સ્પષ્ટ કારણોના અભાવે હકીકતની તપાસ કરવા માટે હાઈકોર્ટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળના પોતાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર કરવો જોઈએ. હાઈકોર્ટે

તાબાના ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળના તારણમાં પણ દખલ કરવી જોઈએ નહીં, સિવાય કે જ્યાં તારણો વિકૃત હોય અને કોઈપણ મહત્વપૂર્ણ પુરાવા પર આધારિત ન હોય અથવા તેના પરિણામે સ્પષ્ટ અન્યાય થયો હોય (જુઓ ત્ર્યંબક ગંગાધર તેલંગ અને અન્ય (સુપ્રા)). ઉપર દર્શાવેલ મર્યાદિત વ્યાપ સિવાય, હાઈકોર્ટને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.”

૧૮. પેપ્સી ફૂડ્સ લિ. અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્પેશિયલ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અને અન્યો [૧૯૯૮ એસ.સી.સી. (ફિ.) ૧૪૦૦] ના કેસમાં પણ શ્રેણીબદ્ધ ચુકાદાઓ પર આધાર રાખીને, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે:

“૨૫. જે નામકરણ હેઠળ પિટિશન દાખલ કરવામાં આવી હોય તે બહુ પ્રસ્તુત નથી અને જ્યાં સુધી કોઈ ખાસ પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી ન હોય કે જે પ્રક્રિયા ફરજિયાત હોય, ત્યાં સુધી તે અદાલતને પોતાનું અધિકારક્ષેત્ર વાપરતા અટકાવતું નથી કે જે અધિકારક્ષેત્ર તે અન્યથા ધરાવે છે. જો હાલના જેવા કેસમાં અદાલતને જણાય કે અપીલકર્તાઓ અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શક્યા નથી, તો અદાલત ચોક્કસપણે પિટિશનને અનુચ્છેદ ૨૨૭ અથવા સદર સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળની ગણી શકે છે. જોકે એ બાબત નજરઅંદાજ ન થવી જોઈએ કે સદર સંહિતામાં રિવિઝન અને અપીલની જોગવાઈઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે પરંતુ કેટલીકવાર તાત્કાલિક દાદ માટે તાબાની અદાલતો દ્વારા કરવામાં આવેલી કેટલીક ગંભીર ભૂલો સુધારવા માટે સદર સંહિતાની

કલમ ૪૮૨ અથવા અનુચ્છેદ ૨૨૭ નો આશરો લેવો પડી શકે છે. હાલની પિટિશન જોકે હાઈકોર્ટમાં અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળની તરીકે દાખલ કરવામાં આવી હોવા છતાં તેને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ યોગ્ય રીતે ગણી શકાય.”

૧૯. સ્ટેટ, શ્રુ સ્પેશિયલ સેલ, નવી દિલ્હી વિરુદ્ધ નવજોત સંઘૂ ઉર્ફે અફશાન ગુરુ અને અન્યો [૨૦૦૩ (૬) એસ.સી.સી. ૬૪૧] ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને વચગાળાના હુકમમાં પણ દખલગીરી કરવાની હાઈકોર્ટની સત્તાઓને સ્પષ્ટપણે માન્ય રાખી હતી, જોકે તેણે ચેતવણી આપી હતી કે આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ સંયમપૂર્વક અને માત્ર તાબાની અદાલતોને તેમની સત્તાની મર્યાદામાં રાખવાના ઉદ્દેશથી અને માત્ર અત્યંત અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ થવો જોઈએ કે જે આ અસાધારણ સત્તાઓના ઉપયોગ દ્વારા દખલગીરીની ખાતરી આપતા હોય. તેથી, નવજોત સંઘૂ (સુપ્રા) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતનો ચુકાદો યોગ્ય કેસોમાં આ અદાલતની બંધારણીય સત્તાઓનો આશરો લેવા અને તેનો ઉપયોગ કરવાની બાબતને નકારી કાઢતો નથી.

૨૦. અરજદારના વકીલની મુખ્ય ફરિયાદ એ છે કે જ્યાં સુધી સાક્ષીને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૧ અથવા ૧૫૨ હેઠળ નિષિદ્ધ ન હોય ત્યાં સુધી, અદાલત તેની ઉલટતપાસમાં સાક્ષીને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો નામંજૂર કરી શકે નહીં. તેમની એવી પણ રજૂઆત હતી કે જો

સાક્ષીને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોની મંજૂરી ન આપવાની હોય, તો ટ્રાયલ જજ માટે કલમ ૧૪૮ હેઠળ યોગ્ય માર્ગ એ હતો કે સાક્ષીને તેનો જવાબ આપવા દબાણ કરવું કે નહીં તે નક્કી કરવું અને જો તેઓ યોગ્ય માને તો તેઓ સાક્ષીને ચેતવણી આપી શકે છે કે તે જવાબ આપવા બંધાયેલ નથી.

૨૧. પુરાવા અધિનિયમની યોજના હેઠળ, પ્રકરણ-૧૦ સાક્ષીઓની તપાસ સાથે સંબંધિત છે. પુરાવો નોંધતી વખતે આ પ્રકરણની વિવિધ જોગવાઈઓમાં ન્યાયાધીશ પર વિવિધ પ્રકારની જવાબદારીઓ મૂકવામાં આવી છે. વળી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૬ થી ૧૫૩ માં નિર્ધારિત કર્યા મુજબ ઉલટતપાસમાં કાયદેસર ન હોય તેવા પ્રશ્નોથી સાક્ષીઓનું રક્ષણ કરવા માટે અદાલતો પાસે વ્યાપક સત્તાઓ પણ છે. કલમ ૧૩૬ હેઠળ, ન્યાયાધીશે માત્ર એટલું જ સંતોષ મેળવવાનું નથી કે જે પુરાવો રજૂ કરવાનો હતો તે પ્રસ્તુત હતો પરંતુ, જો સાબિત થાય તો તે કઈ રીતે પ્રસ્તુત બનશે તે પણ જોવાનું છે. જો તેઓને સંતોષ થાય કે પુરાવો જો સાબિત થાય તો પ્રસ્તુત બનશે, તો જ તેઓ તેને ગ્રાહ્ય રાખી શકે છે. જો તમામ પ્રસ્તુત પુરાવાઓને ગ્રાહ્ય રાખવાની તેમની ફરજ હોય, તો તમામ અપ્રસ્તુત પુરાવાઓને બાકાત રાખવાની તેમની ફરજ પણ એટલી જ છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૫ પણ જાહેર કરે છે કે “કોઈપણ દાવો અથવા કાર્યવાહીમાં વિવાદિત દરેક હકીકતના અને હવે પછીથી પ્રસ્તુત જાહેર કરવામાં આવશે તેવી અન્ય હકીકતોના અસ્તિત્વ અથવા બિન-અસ્તિત્વનો પુરાવો આપી શકાશે, અને અન્ય કોઈનો નહીં.” આના પરથી એ બાબત સામે આવે છે કે ન્યાયાધીશને માત્ર એવો જ પુરાવો આપવાની મંજૂરી આપવાની સત્તા છે કે જે તેમના મતે પ્રસ્તુત

અને ગ્રાહ્ય હોય અને કોઈ પક્ષકાર જે પુરાવો આપવાનો પ્રસ્તાવ મૂકે છે તેની પ્રસ્તુતતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે તેઓ પક્ષકારને પૂછી શકે છે કે જો પુરાવો સાબિત થાય તો તે કઈ રીતે પ્રસ્તુત બનશે અને ત્યારબાદ તેઓ તેની ગ્રાહ્યતા અંગે નિર્ણય કરી શકે છે. વાસ્તવમાં, પ્રસ્તુતતાનો પ્રશ્ન અત્યંત બારીક હોય છે અને કેટલીકવાર ટ્રાયલ જજને પ્રસ્તુતતાનો પ્રશ્ન નક્કી કરવામાં મોટી મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડે છે. તેથી, એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે શંકાસ્પદ કેસોમાં, તેમણે પુરાવાને બાકાત રાખવા કરતાં તેને ગ્રાહ્ય રાખવો જોઈએ.

૨૨. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૩૭ સામા પક્ષકારને સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવાનો વૈધાનિક અધિકાર આપે છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ માત્ર તપાસની ત્રણ પ્રક્રિયાઓ નિર્ધારિત કરે છે કે જેમાંથી સાક્ષીને પસાર થવું પડી શકે છે. તે પુરાવાની ગ્રાહ્યતા સાથે સંબંધિત નથી. તે એવી જોગવાઈ પણ કરે છે કે સરતપાસ અને ઉલટતપાસ પ્રસ્તુત હકીકતો સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ, પરંતુ ઉલટતપાસ સાક્ષીએ પોતાની સરતપાસમાં જે હકીકતો જણાવી હોય તે પૂરતી મર્યાદિત રાખવાની જરૂર નથી. આ કલમ હેઠળ, ઉલટતપાસ સરતપાસમાં વર્ણવેલી હકીકતોથી આગળ વધી શકે છે, પરંતુ આવા તમામ પ્રશ્નો પ્રસ્તુત હકીકતો સાથે સંબંધિત હોવા જોઈએ. એવું નથી કે ઉલટતપાસના અધિકાર હેઠળ પક્ષકારને સાક્ષીને દબાવવા માટે અવિચારી, અપ્રસ્તુત, અસ્તવ્યસ્ત અને ફિશિંગ પ્રશ્નો પૂછવાનો અધિકાર મળી જશે. ઉલટતપાસમાં “પ્રસ્તુત હકીકતો” નો અર્થ સરતપાસમાં લાગુ પડતા આ શબ્દ કરતાં નિઃશંકપણે વધુ વ્યાપક છે. ઉદાહરણ

તરીકે, અન્યથા અપ્રસ્તુત ગણાતી હકીકતોમાં સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને અસર કરતા પ્રશ્નો સામેલ હોઈ શકે છે, અને કલમ ૧૪૬ અને ૧૫૩ મુજબ આવા પ્રશ્નો ઉલટતપાસમાં સ્વીકાર્ય છે, પરંતુ જે પ્રશ્નો સ્પષ્ટપણે અપ્રસ્તુત હોય અથવા સરતપાસના નિવેદનોનું ખંડન કરવા કે તેને સીમિત કરવાના હેતુવાળા ન હોય, અથવા જે સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર ન કરતા હોય, તેવા પ્રશ્નો ઉલટતપાસમાં મંજૂર કરી શકાય નહીં. પુરાવાનો એ સુસ્થાપિત નિયમ છે કે પક્ષકારે દરેક સાક્ષી સમક્ષ તે ચોક્કસ સાક્ષીને સંબંધિત હોય તેટલો જ કેસ મૂકવો જોઈએ.

૨૩. એવો અનુભવ થાય છે કે કેટલીકવાર, ઉલટતપાસ અસમંજસભરી અને ભટકતી બની જાય છે તથા એવા પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે કે જેમને કેસની હકીકતો સાથે કોઈ સંબંધ નથી હોતો અથવા જે સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવા માટે પ્રસ્તુત ન હોઈ શકે. આવા કેસોમાં, અદાલતે એ જોવું પડે છે કે અપ્રસ્તુત અને ભટકતી ઉલટતપાસમાં સમય વેડફાય નહીં. સાક્ષીની ઉલટતપાસની બાબતમાં ટ્રાયલ જજ મૂક પ્રેક્ષક બની શકે નહીં. તેમની ભૂમિકા માત્ર સાક્ષીની સરતપાસ અને ઉલટતપાસ નોંધવા પૂરતી સીમિત નથી. કાર્યવાહીને નિયંત્રિત કરવાની ન્યાયાધીશની ફરજ છે. ન્યાયાધીશે માત્ર એક રેકોર્ડિંગ મશીન તરીકે બેસવાનું નથી. અદાલતનો સમય વેડફાય નહીં અને અપ્રસ્તુત પ્રશ્નો દ્વારા સાક્ષીને હેરાન કરવામાં ન આવે તે જોવાની તેમની ફરજ છે. જ્યારે પણ અપ્રસ્તુત પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે ત્યારે તેઓ લાચાર નથી. તેમની પાસે

ઉલટતપાસને નિયંત્રિત કરવાની સત્તા છે. ટ્રાયલ કોર્ટ કોઈ સ્વયંસંચાલિત ચંત્ર નથી. જ્યારે ન્યાયાધીશને જણાય કે કોઈ પ્રશ્ન અપ્રસ્તુત છે અને સાક્ષીને હેરાન કરવાના અથવા અદાલતનો સમય વેડફવાના હેતુથી પૂછવામાં આવી રહ્યો છે, ત્યારે તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની તેમની ફરજ છે. ટ્રાયલ વાજબી મર્યાદામાં અને યોગ્ય રીતે ચલાવવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે ટ્રાયલ જજે ટ્રાયલમાં સક્રિયપણે ભાગ લેવો જ જોઈએ.

૨૪. લંબાણપૂર્વકની અને અપ્રસ્તુત ઉલટતપાસ માત્ર પેનિંગ કેસોની સંખ્યામાં વધારો જ કરતી નથી, પરંતુ ન્યાયતંત્રમાં દાવો કરનાર જનતાનો વિશ્વાસ પણ ડગમગાવે છે. અદાલત ઉલટતપાસને ત્રાસ આપવાના એક સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપી શકે નહીં. ઉલટતપાસ પ્રસ્તુત હોવી જોઈએ અને વિવાદના વિષયવસ્તુ પૂરતી સીમિત હોવી જોઈએ. કલમ ૧૪૬ ઉલટતપાસના વ્યાપને હળવો કરે છે અને સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા સંબંધિત પ્રશ્નો પૂછવાની મંજૂરી આપે છે, પરંતુ આવા પ્રશ્નો પણ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવાના હેતુ માટે પ્રસ્તુત હોવા જ જોઈએ, ભલે તે વિવાદિત મુદ્દા સાથે સીધા ન જોડાયેલા હોય. વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવાના ઓઠા હેઠળ, અપ્રસ્તુત કે સતાવનારા પ્રશ્નોની મંજૂરી આપી શકાય નહીં, જો તેઓ ખરેખર સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર ન કરતા હોય અથવા તપાસ હેઠળની બાબતને લગતી સરતપાસમાં આપવામાં આવેલા પુરાવાને પડકારતા ન હોય. કાયદાનો એ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જો પ્રશ્ન સીધો પ્રસ્તુત હોય એટલે કે જો તે વિવાદિત મુદ્દાની બાબતો સાથે

સંબંધિત હોય, તો સાક્ષીને ગુનામાં સંડોવતો હોય તો પણ તેને જવાબ આપવાથી રક્ષણ મળતું નથી પરંતુ, જો તે માત્ર સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવાની વૃત્તિ ધરાવવા પૂરતો જ પ્રસ્તુત હોય, તો સાક્ષીને તેનો જવાબ આપવા દબાણ કરવું કે નહીં તે નક્કી કરવાનો વિવેકાધિકાર ન્યાયાધીશ પાસે રહે છે. સામાન્ય રીતે, કલમ ૧૫૩ હેઠળના કેસો સિવાય તેનું ખંડન કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં. વાસ્તવમાં, કલમ ૧૩૨, ૧૪૬, ૧૪૭ અને ૧૪૮ એવા પ્રશ્નોના સમગ્ર વ્યાપને આવરી લે છે કે જે સાક્ષીને યોગ્ય રીતે પૂછી શકાય છે અને તેમને એકસાથે વાંચવા જોઈએ.

૨૫. આમ, એવું કહી શકાય કે પુરાવાની પ્રસ્તુતતા બેવડા સ્વરૂપની હોય છે; તે વિવાદિત મુદ્દાઓના વાસ્તવિક ગુણદોષ પર અસર કરવા, તેને સ્પષ્ટ કરવા અથવા તેને અસત્ય સાબિત કરવાના સંદર્ભમાં સીધી પ્રસ્તુત હોઈ શકે છે. બીજું, તે સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને અસર કરતી હોવાના કારણે પ્રસ્તુત હોઈ શકે છે. સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા સંબંધિત પ્રસ્તુતતાના સંબંધમાં, અદાલતે કલમ ૧૪૮ હેઠળ તે નક્કી કરવાનું હોય છે કે સાક્ષીને જવાબ આપવા દબાણ કરવું કે નહીં અથવા તેને ચેતવણી આપવી કે તે જવાબ આપવા બંધાયેલ નથી. આવા કેસમાં ન્યાયાધીશ પાસે દબાણ કરવાનો અથવા મુક્તિ આપવાનો વિકલ્પ હોય છે. કલમ ૧૪૮ થી ૧૫૩ ની જોગવાઈઓ એવી હકીકતો સંબંધિત પ્રશ્નો પૂરતી મર્યાદિત છે કે જે સાક્ષીના ચારિત્ર્યને નુકસાન પહોંચાડીને તેની વિશ્વસનીયતાને અસર કરતી હોવા પૂરતી જ પ્રસ્તુત હોય; જ્યારે કલમ ૧૪૬ માં ગણાવેલા કેટલાક

વધારાના પ્રશ્નો અનિવાર્યપણે સાક્ષીના ચારિત્ર્ય પર કોઈ આક્ષેપ સૂચવતા નથી. જ્યારે આપણે ચારિત્ર્ય સંબંધિત પ્રશ્નોની પ્રસ્તુતતાની વાત કરીએ છીએ, ત્યારે પ્રશ્નોના આ વર્ગમાં બિનજરૂરી રીતે ઉશ્કેરણીજનક અથવા માત્ર હેરાનગતિ પહોંચાડતા પ્રશ્નો ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવશે નહીં.

૨૬. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૧ અને ૧૫૨ મુજબ, જે પ્રશ્નો દેખીતી રીતે અશ્લીલ અથવા આક્ષેપિત હોય અથવા જે અપમાન કરવા કે પરેશાન કરવાના હેતુવાળા જણાય અથવા સ્વરૂપમાં વાંધાજનક હોય, તેની મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે. આવા પ્રશ્નો કાં તો સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવા માટે અથવા વિવાદિત હકીકતોને લગતા હોય તે રીતે પૂછી શકાય છે. જો તે માત્ર સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવા માટે પૂછવામાં આવ્યા હોય, તો અદાલતનું તેમના પર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ રહે છે અને અદાલત સમક્ષના પ્રશ્નો સાથે તેને થોડો સંબંધ હોવા છતાં પણ તેની મનાઈ ફરમાવી શકે છે. પરંતુ, જો તેઓ વિવાદિત હકીકતો સાથે સંબંધિત હોય અથવા વિવાદિત હકીકતો અસ્તિત્વમાં હતી કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે જરૂરી હોય, તો અદાલત પાસે તેની મનાઈ ફરમાવવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. જો અશ્લીલ કે આક્ષેપિત પ્રશ્નો વિવાદિત હકીકતો સાથે સંબંધિત હોય તો અદાલત તેની મનાઈ ફરમાવી શકે નહીં. કારણ કે જે પ્રસ્તુત છે તે આક્ષેપિત હોઈ શકે નહીં.

૨૭. એ બાબત જોયા પછી કે જોકે સાક્ષીની ઉલટપાસનો વ્યાપ તેની સરતપાસથી આગળ વધે છે, પરંતુ હકીકતોના સંદર્ભમાં અથવા સાક્ષીની

વિશ્વસનીયતાના સંદર્ભમાં પ્રશ્નોની પ્રસ્તુતતા હોવી જ જોઈએ. વકીલોએ પોતાના ઉલટતપાસના અધિકારનો ઉપયોગ વાજબી રીતે કરવો જ જોઈએ. તેમની પાસે તેમના વિશેષાધિકારો કરતાં ઓછી નહીં તેવી તેમની ફરજો પણ છે. તેમની પાસે અમર્યાદિત દલીલો કરવાનો અથવા સાક્ષીઓની તપાસ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી, પરંતુ માત્ર તે ચોક્કસ બાબતમાં જેટલું પ્રસ્તુત અને વાજબી રીતે જરૂરી હોય તેટલો જ અધિકાર છે. જ્યારે ન્યાયાધીશ પોતાના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરે છે અને કોઈ પ્રશ્નને કોઈપણ ગણતરીએ અપ્રસ્તુત ગણીને નામંજૂર કરે છે, ત્યારે ઉલટતપાસ કરનારે કોઈપણ વાંધા કે ગુસ્સો દર્શાવ્યા વિના અદાલતના રૂલિંગ્સ સ્વીકારવા જોઈએ. અદાલત વકીલ તરફથી આવા રૂલિંગના સ્વીકારની અપેક્ષા રાખવા હકદાર છે. [જુઓ: આર.કે. ચંદોલિયા વિરુદ્ધ સી.બી.આઈ. અને અન્યો, 5બલ્યુ.પી. (ક્રિ.) નં. ૨૨૫/૨૦૧૨, દિલ્લી હાઈકોર્ટ દ્વારા તારીખ ૧૧મી એપ્રિલ, ૨૦૧૨ ના રોજ નિર્ણીત].

૨૮. પુરાવા અધિનિયમના પ્રકરણ-૧૦ ની એરણ પર, સાક્ષીની ઉલટતપાસ પર દેખરેખ રાખવી એ તેમની ફરજ છે. માખન લાલ બંગાલ વિરુદ્ધ માનસ ભુનિયા અને અન્યો, [૨૦૦૧ એ.આઈ.આર. (એસ.સી.) ૪૯૦] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“ચૂંટણી પિટિશન એ માત્ર પિટિશનર અને સામાવાળા વચ્ચેનો વિવાદ નથી; મતવિસ્તારનું ભાવિ અદાલતી તપાસ હેઠળ હોય છે. ચૂંટણી પિટિશનની ટ્રાયલનું અધ્યક્ષપદ સંભાળતા ન્યાયાધીશે, અને તે બાબત

માટે કોઈપણ ટ્રાયલમાં, સાક્ષીઓની સરતપાસ, ઉલટતપાસ અને ફેરતપાસ પર અસરકારક નિયંત્રણ રાખવું જરૂરી છે જેથી સાક્ષીઓને કાયદો પરવાનગી ન આપતો હોય તેવા પ્રશ્નો પૂછાતા અટકાવી શકાય અને સાક્ષીઓ જે પ્રશ્નોના જવાબો આપવા બંધાયેલા નથી તેવા પ્રશ્નોના જવાબો આપવાની જરૂરિયાતમાંથી તેમને મુક્ત કરી શકાય. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૬, ૧૪૮, ૧૫૦, ૧૫૧ અને ૧૫૨ ના સંદર્ભમાં અયોગ્ય અને અસ્વીકાર્ય પ્રશ્નોને બાકાત રાખીને પ્રશ્નો નામંજૂર કરવાની સત્તાનો અસરકારક ઉપયોગ થવો જોઈએ. સાક્ષીઓની તપાસ લંબાવવી જોઈએ નહીં અને સાક્ષી ત્રાસ અનુભવે નહીં તે જોવું જોઈએ. ઉલટતપાસ કરનારને સાક્ષી પર દાદાગીરી કરવાની કે તેનો અયોગ્ય લાભ લેવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં. જોકે ભારતમાં ટ્રાયલ પ્રતિકૂળ પદ્ધતિની છે, તેમ છતાં ન્યાયના હિતમાં કોઈપણ સમયે સાક્ષીને કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવાની અદાલતમાં નિહિત સત્તા ટ્રાયલને પૂછપરછવાળી હોવાનો થોડો સ્પર્શ આપે છે. સાક્ષીઓ ન્યાયમાં સહાય પૂરી પાડવાની પવિત્ર ફરજ બજાવવા માટે અદાલતમાં હાજર રહે છે. તેઓ સન્માનપૂર્વકના વ્યવહારને પાત્ર છે અને ન્યાયાધીશે એ જોવાનું છે કે તેઓ અદાલતમાં આત્મવિશ્વાસ અનુભવે. રામ ચંદર વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા ના કેસમાં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે, “..... ન્યાય આપવા માટે એક અસરકારક સાધન બનવા સારુ, પ્રિસાઈડિંગ જજ પ્રેક્ષક અને માત્ર એક રેકોર્ડિંગ મશીન

બનવાનું બંધ કરવું જ જોઈએ. તેમણે બુદ્ધિગમ્ય સક્રિય રસ દાખવીને ટ્રાયલમાં સહભાગી બનવું જોઈએ....”.

સુકાન પર મજબૂત પકડ રાખીને અદાલતી કાર્યવાહીમાં સક્રિયપણે ભાગ લેતા સજાગ ન્યાયાધીશ, ટ્રાયલને લંબાણ ટાળીને ટૂંકા માર્ગો પર સરળતાથી આગળ વધારવા અને ઝડપથી ન્યાયી નિર્ણયના મુકામ સુધી પહોંચવા સક્ષમ બનાવે છે. પોતાના સંબંધિત અસીલો માટે સફળતા મેળવવા સારુ ટ્રાયલ ચલાવવામાં પક્ષકારોના વકીલોનો રસ સમજી શકાય તેવો છે પરંતુ કાર્યવાહી હાથ ધરીને બેવડા ઉદ્દેશ્યો — સત્યની શોધ અને ઝડપથી ન્યાય પહોંચાડવો — હાંસલ કરવાની પ્રિસાઈડિંગ જજની ફરજને દબાવી શકાય નહીં. ટ્રાયલનો વિષય ગમે તેટલો સંવેદનશીલ કેમ ન હોય; અદાલતનો ખંડ એ જુસ્સા, લાગણીઓ અને અતિરેકી ઉત્સાહના પ્રદર્શનનું સ્થાન નથી.”

૨૯. તેથી, અપ્રસ્તુત પ્રશ્નો નામંજૂર કરવા માટે નીચલી અદાલત સંપૂર્ણપણે પોતાની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં હતી, વિશેષ કરીને જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટે પોતાના વાદગ્રસ્ત હુકમમાં ઉપર નોંધ્યા મુજબ દીવાની કે ફોજદારી કાર્યવાહી અંગેની વિગતો અગાઉથી જ રેકર્ડ પર ઉપલબ્ધ છે.

૩૦. પ્રશાંત મહેશભાઈ પંડ્યા અને અન્યો વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન નં. ૪૫૬૧/૨૦૧૫, તારીખ ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ ના

રોજ નિર્ણીત] ના કેસમાં મને આવા જ સમાન પ્રશ્ન પર વિચારણા કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો. હું તેમાંથી સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકી શકું છું:

“૧૪. પુરાવા અધિનિયમના પ્રકરણ-૧૦ હેઠળ સાક્ષીઓની તપાસના સિદ્ધાંતો લગભગ ગાણિતિક ચોક્કસાઈ સાથે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. વિવાદિત હકીકત અથવા પ્રસ્તુત હકીકત સ્થાપિત કરવા માટે સાક્ષીની તપાસ કરી શકાય છે. આ પદો સદર અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૬ હેઠળ, ટ્રાયલ કોર્ટ તે હેતુ સુનિશ્ચિત કરવા હકદાર છે કે જેના માટે કોઈ ચોક્કસ સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી રહી છે. આવા સાક્ષીનો પુરાવો વિવાદિત હકીકતો અથવા પ્રસ્તુત હકીકત પર પ્રકાશ પાડશે તેવો સંતોષ થયા પછી જ તેને તપાસવાની પરવાનગી આપી શકાય છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ સાક્ષીની સરતપાસની બાબતમાં કેટલાક મહત્વના સિદ્ધાંતોનો સમાવેશ કરે છે. તે આગ્રહ રાખે છે કે સરતપાસ અને ઉલટતપાસ પ્રસ્તુત હકીકતો સાથે સંબંધિત હોવી જ જોઈએ. જોકે ઉલટતપાસ સરતપાસમાં જે હકીકતો જણાવવામાં આવી હોય તે પૂરતી મર્યાદિત નથી. જ્યાં સુધી તે પ્રસ્તુત હકીકતો સાથે સંબંધિત હોય ત્યાં સુધી ઉલટતપાસને કોઈ મર્યાદામાં સીમિત રાખી શકાય નહીં.

૧૫. જોકે ઉલટતપાસનો સાર એ છે કે તે એક પક્ષકારના વકીલ દ્વારા સામા પક્ષકારની અથવા તેના વિરોધી દ્વારા બોલાવવામાં આવેલા તેના

સાક્ષીની પૂછપરછ છે, જેનો હેતુ આવા પક્ષકાર/સાક્ષી પાસેથી પોતાના કેસની તરફેણમાં સ્વીકૃતિઓ મેળવવાનો અથવા તેની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવાનો છે. કોઈને પણ પોતાની ઉલટતપાસ થવી ગમતી નથી અને હું માનું છું કે તે માનવ સહજ વૃત્તિ છે અને તેમ છતાં સત્ય બહાર લાવવા અને અસત્યને ખુદ્દું પાડવા માટેના તમામ સાધનો પૈકી ઉલટતપાસને સૌથી અસરકારક માનવામાં આવે છે. હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, ત્રીજી આવૃત્તિ, ભાગ ૧૫ ના પેરા ૮૦૧ માં જણાવાયું છે કે ઉલટતપાસનો હેતુ એ છે કે તે (૧) સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા; (૨) તેણે સરતપાસમાં જે હકીકતો જણાવી છે, જેમાં ઉલટતપાસ કરનારના તેના સંસ્કરણનો સમાવેશ થાય છે; અને (૩) જે હકીકતો સાક્ષીએ જણાવી નથી પરંતુ ઉલટતપાસ કરનાર માને છે કે તે જણાવવા સક્ષમ છે, તેના તરફ નિર્દેશિત હોય છે. તેમાં એવું પણ જણાવાયું છે કે સાક્ષીના પુરાવાના કોઈ મહત્વપૂર્ણ ભાગ પર અથવા તેના પર બિલકુલ ઉલટતપાસ કરવામાં નિષ્ફળતાને તેના પુરાવાના તે ભાગ અથવા સમગ્ર પુરાવાની સત્યતાની સ્વીકૃતિ તરીકે ગણી શકાય. ઉલટતપાસનો ઉદ્દેશ્ય બેવડો છે અને તે સામાવાળાના કેસને નબળો પાડવાનો, સીમિત કરવાનો કે નષ્ટ કરવાનો છે; અને સામાવાળાના સાક્ષીઓ દ્વારા પક્ષકારના પોતાના કેસને સ્થાપિત કરવાનો છે (ફિપસન, ૧૧મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૬૪૮). પોવેલ (૯મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૫૩૨) અનુસાર, તેના ઉદ્દેશ્યો સરતપાસમાં આપવામાં આવેલા પુરાવાની ચોકસાઈ, વિશ્વસનીયતા અને સામાન્ય મૂલ્ય પર પ્રહાર

કરવાના, સાક્ષી દ્વારા અગાઉ જણાવવામાં આવેલી હકીકતોની ચકાસણી કરવાના, વિસંગતતાઓ શોધી કાઢવા અને ખુદી પાડવાના, અથવા દબાવવામાં આવેલી હકીકતો બહાર લાવવાના છે કે જે ઉલટતપાસ કરનાર પક્ષકારના કેસને સમર્થન આપશે. આ અધિકારના ઉપયોગને સત્યની શોધ માટે કાયદા દ્વારા ઘડવામાં આવેલી સૌથી અસરકારક કસોટીઓ પૈકીની એક તરીકે વાજબી રીતે ગણવામાં આવે છે. તેના માધ્યમથી, પક્ષકારો અને મુકદ્દમાના વિષયવસ્તુના સંદર્ભમાં સાક્ષીની સ્થિતિ, તેનો રસ, તેના હેતુઓ, તેનો ઝુકાવ અને પૂર્વગ્રહો, તેનું ચારિત્ર્ય, જે હકીકતોની તે જુબાની આપે છે તેનું સાચું અને નિશ્ચિત જ્ઞાન મેળવવાના તેના સાધનો, તેણે તે સાધનોનો જે રીતે ઉપયોગ કર્યો હતો તે પદ્ધતિ, તેની વિવેકબુદ્ધિ, યાદશક્તિ અને વર્ણનની ક્ષમતાઓ આ તમામની સંપૂર્ણ તપાસ અને ખાતરી કરવામાં આવે છે અને જ્યુરી (અથવા અદાલત) ની વિચારણા માટે રજૂ કરવામાં આવે છે, જેમને તેના હાવભાવ જોવાની અને તેની જુબાનીનું વાજબી મૂલ્યાંકન કરવાની તક મળે છે. ઉલટતપાસમાં નોંધપાત્ર મોકળાશ આપવામાં આવે છે. તેને સરતપાસમાં મેળવેલી હકીકતો પૂરતી અથવા સખત રીતે પ્રસ્તુત હકીકતો પૂરતી મર્યાદિત રાખવાની જરૂર નથી. આરોપી પોતાની સરતપાસ સાથે સંપૂર્ણપણે અસંબંધિત પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ પાસેથી પોતાના બચાવના સમર્થનમાં હકીકતો મેળવવા માટે ઉલટતપાસ કરવા હકદાર છે. ઉલટતપાસ કરનાર વકીલ પછીના કોઈ તબક્કે એ દર્શાવવાની બાંહેધરી

પણ આપી શકે છે કે દેખીતી રીતે અપ્રસ્તુત જણાતા પ્રશ્નો ખરેખર પ્રસ્તુત છે. ઉલટતપાસમાં પ્રસ્તુત હકીકતોનો અર્થ સરતપાસમાં લાગુ પડતા આ શબ્દ કરતાં અનિવાર્યપણે વધુ વ્યાપક હોવો જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે, અન્યથા અપ્રસ્તુત હકીકતોમાં સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને અસર કરતા પ્રશ્નો સામેલ હોઈ શકે છે અને આવા પ્રશ્નો ઉલટતપાસમાં સ્વીકાર્ય છે. ઉલટતપાસ સાક્ષીની જે બાબતો પર અગાઉ સરતપાસ થઈ ચૂકી છે તે પૂરતી મર્યાદિત નથી પરંતુ સમગ્ર કેસ સુધી વિસ્તરે છે (જુઓ પુરાવા પર સરકાર, ૧૫મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૧૭૨). એ પણ ભૂલવું ન જોઈએ કે ઘણી વખત વિશ્વસનીયતા અંગેની ઉલટતપાસના વિશેષાધિકારનો દુરુપયોગ કરવામાં આવે છે અને આવું ત્યારે બને છે જ્યારે ઉલટતપાસ કરનાર પોતાના વ્યવસાયનું અનાદર કરીને અનૈતિક મુકદ્દમેબાજના હાથનું રમકડું બનવા દે છે.

૧૬. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની યોજના હેઠળ, પ્રકરણ-૧૦ સાક્ષીઓની તપાસ સાથે સંબંધિત છે અને કલમ ૧૩૭ સામા પક્ષકારને સરતપાસ થયેલા સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવાનો વૈધાનિક અધિકાર આપે છે. કલમ ૧૩૮ સાક્ષીઓની તપાસનો ક્રમ દર્શાવે છે. કલમ ૧૪૧ માં સૂચક પ્રશ્ન શું છે તે વ્યાખ્યાયિત કર્યા પછી, સાક્ષી ઉલટતપાસ હેઠળ હોય ત્યારે કાયદો આવા પ્રશ્નો પૂછવાની પરવાનગી આપે છે. કલમ ૧૪૬ આવી ઉલટતપાસનો કાયદેસર વ્યાપ અને ક્ષેત્ર દર્શાવે છે, જેમાં અન્ય બાબતો સાથે એ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે જે પ્રશ્નો સાક્ષીની સત્યતા ચકાસે છે

અથવા જે તે કોણ છે અને જીવનમાં તેનું શું સ્થાન છે તે શોધવા માટેના હોય, અથવા જે તેના ચારિત્ર્યને નુકસાન પહોંચાડીને તેની વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવા માટેના હોય, ભલે આવા પ્રશ્નનો જવાબ સીધી કે આડકતરી રીતે તેને ગુનામાં સંડોવવાની વૃત્તિ ધરાવતો હોય અથવા સીધી કે આડકતરી રીતે તેને દંડ કે જપ્તી માટે ખુલ્લો પાડે કે ખુલ્લો પાડવાની વૃત્તિ ધરાવતો હોય, તે સદર જોગવાઈની સ્વીકાર્ય મર્યાદામાં આવે છે. કલમ ૧૪૮ અદાલતને અમુક બાબતો નક્કી કરવાનો વિવેકાધિકાર આપે છે, કે સાક્ષીને ફરજિયાતપણે જવાબ આપવા દબાવ કરવું જોઈએ કે નહીં, અથવા પોતાના વિવેકાધિકારથી સાક્ષીને ચેતવણી આપવા આગળ વધવું કે તે પ્રશ્નનો જવાબ આપવા બંધાયેલ નથી. કલમ ૧૪૮ ની જોગવાઈઓ એક લાયકાતવાળી શરતથી શરૂ થાય છે કે જ્યારે આવો પ્રશ્ન દાવા અથવા કાર્યવાહી માટે અપ્રસ્તુત બાબત સાથે સંબંધિત હોય, ત્યારે અદાલત પાસે સદર કલમ દ્વારા જ દર્શાવ્યા મુજબ નિર્ણય કરવાનો વિવેકાધિકાર હોય છે. તેથી, એ ફલિત થાય છે કે એકવાર જે પ્રશ્ન પ્રસ્તુત નથી તે પૂછવામાં આવે, તો તે બાબત અદાલતના વિવેકાધિકારમાં આવે છે અને તેણે નક્કી કરવાનું હોય છે કે શું સાક્ષીને આવા પ્રશ્નનો જવાબ આપવા દબાવ કરવું જોઈએ કે પછી એવી ચેતવણી આપવી જોઈએ કે સાક્ષી તેનો જવાબ આપવા બંધાયેલ નથી. અદાલતનો નિર્ણય આ બે પરિણામોમાંથી કોઈપણ એક સુધી પહોંચવો જ જોઈએ. આ સંબંધમાં વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરતી વખતે કઈ બાબતો ધ્યાને લેવી જોઈએ તે કલમ ૧૪૮ ની

કલમો (૧) થી (૪) માં ગણાવવામાં આવી છે અને તે પૈકીની એક એ છે કે આવા પ્રશ્નો યોગ્ય છે જો તે એવા પ્રકારના હોય કે તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા આક્ષેપની સત્યતા, સાક્ષી જે બાબતની જુબાની આપે છે તે બાબત પર તેની વિશ્વસનીયતા અંગે અદાલતના અભિપ્રાયને ગંભીર રીતે અસર કરશે.

૧૭. કલમ ૧૪૯ એ પ્રશ્ન પૂછનાર વ્યક્તિ માટે ચેતવણીનો સંકેત છે અને તેના પરિણામે ઊભી થતી જવાબદારી દર્શાવે છે. તે આવી બાબતોમાં ઉલટતપાસના અધિકારનો અમલ કેવી રીતે કરવો તે પણ આગળ દર્શાવે છે. તે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે, જ્યાં સુધી આ પ્રશ્નો દ્વારા કરવામાં આવેલ આક્ષેપ સુસ્થાપિત હોવાનું માનવા માટે વાજબી આધારો ન હોય ત્યાં સુધી પ્રશ્નો પૂછવા જોઈએ નહીં. સદર કલમ સાથે જોડાયેલા દ્રષ્ટાંતો કલમ ૧૪૯ ની જોગવાઈઓના હેતુને સ્પષ્ટપણે સમજાવે છે. કલમ ૧૫૦ એ અવિચારી ઉલટતપાસ સામે થઈ શકે તેવી પેનલ્ટી છે જો અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે પ્રશ્નો વાજબી આધારો વિના પૂછવામાં આવ્યા હતા.

૧૮. કલમ ૧૫૧ અદાલતને એવા આધારે પ્રશ્નોની મનાઈ ફરમાવવાની સત્તા આપે છે કે તે અશ્લીલ અથવા આક્ષેપિત છે, જોકે તે અપવાદને આધીન છે કે તે વિવાદિત હકીકતો સાથે અથવા વિવાદિત હકીકતો અસ્તિત્વમાં હતી કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે જરૂરી બાબતો સાથે સંબંધિત હોય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અશ્લીલ અને આક્ષેપિત પ્રશ્નો

પૂછી શકાય છે જો તે વિવાદિત હકીકતો સાથે સીધા સંબંધિત હોય અને જો વિવાદિત હકીકતો અસ્તિત્વમાં હતી કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે તે જાણવું જરૂરી હોય. તેથી એ નિર્દેશ કરવો પડશે કે આ અપવાદો મહત્વપૂર્ણ છે, અને જો કોઈપણ આપેલા કેસમાં અદાલતને સંતોષ થાય કે અશ્લીલ કે આક્ષેપિત પ્રશ્ન પણ વિવાદિત હકીકત સાથે સંબંધ ધરાવી શકે છે, તો તેની મનાઈ ફરમાવી શકાય નહીં. જો કોઈ પ્રશ્ન માત્ર અપમાન કરવા કે પરેશાન કરવાના હેતુવાળો હોય અને સ્વરૂપમાં વાંધાજનક હોય, તો અદાલત પાસે તેની મનાઈ ફરમાવવાની સત્તા છે જે કલમ ૧૫૨ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૧૯. આમ સમગ્ર યોજના સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૬ દ્વારા પ્રાથમિક રીતે દર્શાવવામાં આવેલી ઉલટતપાસની મર્યાદામાં અમલમાં લાવવાની રહેશે. કેટલીક બાબતોમાં અદાલતે નક્કી કરવાનું હોય છે કે શું સાક્ષીને જવાબ આપવા દબાણ કરવું જોઈએ કે પછી તેને ચેતવણી આપવી જોઈએ કે તે જવાબ આપવા બંધાયેલ નથી. પ્રશ્ન પૂછનાર વ્યક્તિની જવાબદારી કલમ ૧૪૮ અને ૧૫૦ દ્વારા દર્શાવવામાં આવી છે. આવા પ્રશ્નો પૂછવાની મનાઈ ફરમાવવાની સત્તા કલમ ૧૫૧ અને ૧૫૨ ને આધીન છે. આ યોજનાનું આલેખન કર્યા પછી, ધારાસભાએ કલમ ૧૫૫ ઘડી છે જે સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવા સાથે સંબંધિત છે અને તે કેવી રીતે કરવું જોઈએ તેના પ્રકારો વિશે પણ જણાવે છે. આવી વિશ્વસનીયતા પર સામા પક્ષકાર દ્વારા તેમજ અદાલતની પરવાનગી સાથે સાક્ષીને

બોલાવનાર પક્ષકાર દ્વારા અને અન્યો પૈકી, જો પરવાનગી આપવામાં આવે તો, સાક્ષી વિશ્વસનીયતાને પાત્ર નથી તેવું માનતા હોવાની જુબાની આપવા માટે વ્યક્તિઓનો પુરાવો રજૂ કરીને, અથવા સાક્ષીને લાંચ આપવામાં આવી હતી અથવા લાંચની ઓફર કરવામાં આવી હતી અથવા પુરાવો આપવા માટે અન્ય કોઈ પ્રલોભન મળ્યું હતું તેવો પુરાવો રજૂ કરીને, અથવા તેના દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાના કોઈપણ ભાગ સાથે અસંગત અગાઉના નિવેદનોની સાબિતી આપીને અને ભોગ બનનાર સ્ત્રીના કિસ્સામાં, તેના અનૈતિક ચારિત્ર્યનો પુરાવો રજૂ કરીને પ્રહાર કરી શકાય છે. આ જોગવાઈઓ વાસ્તવમાં દર્શાવે છે કે કાયદો બચાવની વાજબી પદ્ધતિ તરીકે, કોઈ ચોક્કસ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવા માટે અદાલત સમક્ષ વધુ પુરાવો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપે છે. આની સાથે કલમ ૧૪૬ ની જોગવાઈઓ એવા પ્રશ્નોની મંજૂરી આપે છે જે સાક્ષીના ચારિત્ર્યને નુકસાન પહોંચાડીને તેની વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવાની વૃત્તિ ધરાવતા હોય. આવી બાબતોનો નિર્ણય કરતી વખતે આ બંને જોગવાઈઓ પર એકસાથે વિચારણા કરવી પડશે.

૨૦. કાયદાકીય આશય પ્રાથમિક રીતે કાયદામાં વપરાયેલી ભાષા પરથી શોધી કાઢવો પડે છે. કલમ ૧૪૬ માં વપરાયેલ શબ્દ 'વિશ્વસનીયતા' વ્યાપક અને વૈવિધ્યસભર અર્થ ધરાવે છે અને તેને 'ચારિત્ર્ય' શબ્દથી અલગ પાડવો પડે છે, જોકે ચારિત્ર્યમાં વિશ્વસનીયતાનો સમાવેશ થઈ શકે

છે. 'વિશ્વસનીયતા' માં માન્યતા, પ્રતિષ્ઠાનું મૂલ્યાંકન, સારું ચારિત્ર્ય સમાવિષ્ટ થશે, અને 'વિશ્વસનીય' નો આ રીતે અર્થ આદરણીય કે ભરોસાપાત્ર થશે. 'ચારિત્ર્ય' સામાજિક પ્રાણી તરીકે વ્યક્તિના નૈતિક ગુણોની પરિકલ્પના કરે છે. આમ એ સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૪૬(૩) ની જોગવાઈઓ ઉલટતપાસ કરનારને એવા પ્રશ્નો પૂછવાની પરવાનગી આપે છે કે જે માત્ર સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા જ નહીં ડગમગાવે, પરંતુ તેના નૈતિક વર્તનને પણ ખુલ્લું પાડશે જે આખરે મૌખિક પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે અદાલત માટે વજનદાર સાબિત થઈ શકે છે. તેના મૂળ સ્વભાવથી જ શુદ્ધબુદ્ધિની સામે બદદાનત, સારા નૈતિક વર્તનની સામે અનૈતિકતા, પ્રામાણિકતાની સામે અપ્રામાણિકતા, સત્યતાની સામે અસત્ય અંગેના પ્રશ્નો તમામ સંભવિત રીતે પૂછી શકાય છે, શરત એ છે કે તેના માટે આવશ્યકતા અને પાયો હોવો જોઈએ. વધુમાં કલમ ૧૫૫ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પુરાવો લાવીને આવી જુબાની પર પ્રહાર કરવાની પદ્ધતિ અને રીત દર્શાવીને સ્પષ્ટપણે પરવાનગી આપે છે. કલમ ૧૪૬ હેઠળ સ્વીકાર્ય પ્રશ્નો પૂછ્યા વિના, કલમ ૧૫૫ દ્વારા દર્શાવેલ માધ્યમનો માત્ર ઉપયોગ અમુક કેસમાં પોતાની તમામ અસરકારકતા ગુમાવી શકે છે અને નિરર્થક બની શકે છે. તેથી કલમ ૧૫૫ હેઠળ જે અદાલત સમક્ષ લાવી શકાય તે ચોક્કસપણે સાક્ષી સમક્ષ મૂકી શકાય છે — એટલું જ નહીં, જ્યારે તે કેસમાં પુરાવો આપી રહ્યો હોય ત્યારે મૂકવું જ જોઈએ. વૈધાનિક જોગવાઈઓની આ ગૂંથાયેલી યોજના જોતાં, એ સ્પષ્ટ છે કે

ભારતીય કાયદા હેઠળ, સાક્ષીના “ચારિત્ર્ય” સહિત તેની “વિશ્વસનીયતા” એ ન્યાય આપતી દરેક અદાલતે ધ્યાને લેવાનું એક પ્રસ્તુત પરિબળ છે. જોકે આટલો વ્યાપ હોવા છતાં, કોઈ ચોક્કસ વિવાદમાં સંકળાયેલા મુદ્દાઓના કારણે અને વધુમાં સાક્ષીનું માત્ર અપમાન કરવા કે પરેશાન કરવા માટે પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હોય અથવા પ્રશ્ન પોતે જ અશ્લીલ કે આક્ષેપિત હોય તેવા સંજોગોમાં મર્યાદાઓ ઊભી થઈ શકે છે. આવા વાંધાજનક સંજોગોમાં જ અદાલતને કલમ ૧૪૮, કલમ ૧૫૦ દ્વારા દર્શાવેલ રીતે અથવા સદર અધિનિયમની કલમ ૧૫૧ કે ૧૫૨ હેઠળ પ્રતિબંધ મૂકીને પણ સાક્ષીનું રક્ષણ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. જ્યાં સુધી આ જોગવાઈઓની શરતો સંતોષાતી નથી ત્યાં સુધી બાબત ખુલ્લી છે અને સાક્ષીના શબ્દને પુરાવાના દરજ્જા સુધી પહોંચાડવામાં આવે તે પહેલાં તેણે તમામ કસોટીઓમાંથી પસાર થવું જ પડશે.”

૩૧. હવે હું એ બે નિર્ણયો પર વિચારણા કરું કે જેના પર અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી કારાઠિયા દ્વારા ભારે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. ગુંટાકા હુસૈનૈયા (સુપ્રા) ના કેસમાં, વિવાદ પ્રોમિસરી નોટના સંબંધમાં હતો. વાદીની ઉલટતપાસ દરમિયાન, તેમને મુંબઈમાં એક છોકરી સાથે લગ્ન કરવા અને તે સંબંધમાં તેમની સામે કેસ ચલાવવા અંગેના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા. રેલવે સેવામાંથી તેમને બરતરફ કરવા અંગે પણ તેમને એક પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો હતો. વાદીએ તે પ્રશ્નો સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, પરંતુ ટ્રાયલ કોર્ટે બચાવ પક્ષને તે

પ્રશ્નો પૂછવાની મંજૂરી આપી હતી. તે સંદર્ભમાં, આંધ્ર પ્રદેશ હાઈકોર્ટના વિજ્ઞાન એકલ ન્યાયાધીશે પુરાવા અધિનિયમની કલમ પર પર વિચારણા કર્યા પછી, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“કલમ પર જોગવાઈ કરે છે:

“દીવાની કેસોમાં સંકળાયેલી કોઈપણ વ્યક્તિનું ચારિત્ર્ય એવું છે કે જે તેના પર મૂકવામાં આવેલા કોઈપણ આચરણને સંભવિત કે અસંભવિત બનાવે છે તે હકીકત અપ્રસ્તુત છે, સિવાય કે જ્યાં સુધી આવું ચારિત્ર્ય અન્યથા પ્રસ્તુત હકીકતો પરથી જણાઈ આવતું હોય.”

આ કલમ દીવાની કેસોમાં ચારિત્ર્યના પુરાવાની પ્રસ્તુતતા સાથે સંબંધિત છે. દીવાની દાવાના પક્ષકારનું ચારિત્ર્ય તે દાવામાં ઉપસ્થિત થતા મુદ્દાના નિર્ણય માટે પ્રસ્તુત હોઈ શકે નહીં. જ્યારે એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય કે શું પક્ષકારો વચ્ચે કરાર થયો હતો, અથવા શું તે અવેજ દ્વારા સમર્થિત છે, ત્યારે વાદી કે પ્રતિવાદીનું ચારિત્ર્ય કરાર થયો હતો કે નહીં અથવા તે અવેજ દ્વારા સમર્થિત હતો કે નહીં તે મુદ્દા માટે ચોક્કસપણે અપ્રસ્તુત છે. પરંતુ એવા કેસો હોઈ શકે છે કે જેમાં દાવાના નિકાલ માટે વ્યક્તિનું ચારિત્ર્ય પ્રસ્તુત હોઈ શકે, જેમ કે ભોળવીને ભગાડી જવા વગેરેના દાવાઓ, પરંતુ આ કલમને એવા કેસ સાથે કોઈ સંબંધ નથી જ્યાં સાક્ષીની સત્યતા પ્રશ્ન હેઠળ હોય. આ બાબત કલમ ૧૪૬ દ્વારા શાસિત થાય છે જે જણાવે છે કે જ્યારે સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવામાં આવે છે, ત્યારે અગાઉ

ઉલ્લેખિત પ્રશ્નો ઉપરાંત, તેને એવા કોઈપણ પ્રશ્નો પૂછી શકાય છે જે (૧) તેની સત્યતા ચકાસવા, (૨) તે કોણ છે અને જીવનમાં તેનું શું સ્થાન છે તે શોધવા અથવા (૩) તેના ચારિત્ર્યને નુકસાન પહોંચાડીને તેની વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવાની વૃત્તિ ધરાવતા હોય, ભલે આવા પ્રશ્નોનો જવાબ સીધી કે આડકતરી રીતે તેને ગુનામાં સંડોવવાની વૃત્તિ ધરાવતો હોય અથવા સીધી કે આડકતરી રીતે તેને દંડ કે જપ્તી માટે ખુલ્લો પાડે કે ખુલ્લો પાડવાની વૃત્તિ ધરાવતો હોય.

આ કલમ હેઠળ સાક્ષીના ચારિત્ર્યને નુકસાન પહોંચાડીને તેની વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવા માટે તેની ઉલટતપાસ કરી શકાય છે. કેસમાં મુલ્કો નક્કી કરવા માટે ચારિત્ર્યનો પુરાવો પ્રસ્તુત ન હોઈ શકે, પરંતુ ઉલટતપાસ કરનાર વકીલને આ કલમ હેઠળ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા ડગમગાવવાના હેતુથી તેના ચારિત્ર્યને અસર કરતા પ્રશ્નો પૂછવાની સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી છે. પરંતુ વિજ્ઞાન વકીલ કહે છે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૫૫ ની જોગવાઈઓ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવાની પદ્ધતિ સાથે સંબંધિત છે, તે કલમની જોગવાઈઓ કલમ પર ના અપવાદરૂપ છે અને તે જોગવાઈઓ દ્વારા પરવાનગી આપવામાં આવી હોય તે સિવાય, ચારિત્ર્યનો પુરાવો ગ્રાહ્ય નથી. તેનો સ્પષ્ટ જવાબ એ છે કે કલમ પર અને ૧૫૫ જુદી જુદી બાબતો સાથે સંબંધિત છે. કલમ પર દાવાના વિષયવસ્તુના સંબંધમાં ચારિત્ર્યના પુરાવાની મનાઈ ફરમાવે છે જ્યારે કલમ ૧૫૫ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવાની રીત

નિર્ધારિત કરે છે. તેથી કલમ ૧૫૫ ને કલમ ૫૨ ના અપવાદ તરીકે અર્થઘટિત કરી શકાય નહીં.

વધુમાં, કલમ ૧૫૫ અને ૧૪૬ એકબીજા સાથે વિરોધાભાસમાં નથી. કલમ ૧૩૮, ૧૪૦, ૧૪૫, ૧૪૮ અને ૧૫૪ ઉલટતપાસ દ્વારા સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવાની જોગવાઈ કરે છે. વિશેષ કરીને કલમ ૧૪૬ સાક્ષીના ચારિત્ર્યને નુકસાન પહોંચાડતા પ્રશ્નો તેને ઉલટતપાસમાં પૂછવાની પરવાનગી આપે છે. કલમ ૧૫૫ સ્વતંત્ર પુરાવો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપીને સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવાની એક અલગ પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરે છે. તેથી, હું વિદ્વાન વકીલ સાથે સંમત થઈ શકતો નથી કે કલમ ૧૫૫ એ કલમ ૫૨ નો અપવાદ છે અને કલમ ૧૫૫ સિવાય, તેના ચારિત્ર્ય પર પ્રહાર કરી શકાય નહીં. જો એમ હોય, તો એ ફલિત થાય છે કે વિદ્વાન સબઓર્ડિનેટ જજે ઉલટતપાસમાં મેળવેલા જવાબો પરથી કે વાદીનો ભૂતકાળ ખરાબ હતો તે આધારે તેની વિશ્વસનીયતા નકારી કાઢવામાં ચોક્કસપણે વાજબી વલણ અપનાવ્યું હતું. વધુમાં, આ કેસમાં, પી.ડબલ્યુ. ૧ સિવાય જે દેખીતી રીતે એક હિત ધરાવતા સાક્ષી છે, વાદીએ વધુ બે સાક્ષીઓની તપાસ કરી છે. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે, યોગ્ય કારણોસર, આ પુરાવાને અવિશ્વસનીય ગણ્યો હતો. તેથી, હું એવું ઠરાવી શકતો નથી કે વિદ્વાન સબઓર્ડિનેટનો ચુકાદો કાયદાની કોઈ ભૂલથી દૂષિત છે.”

૩૨. ઉપર સંદર્ભિત નિર્ણયમાં સમજાવવામાં આવેલા કાયદાના સિદ્ધાંતો અંગે કોઈ વિવાદ હોઈ શકે નહીં, પરંતુ હાલના કેસની હકીકતોને ધ્યાને લેતાં, આંધ્ર પ્રદેશ હાઈકોર્ટના ઉપર સંદર્ભિત નિર્ણયમાં ઠરાવવામાં આવેલો સિદ્ધાંત હાલના અરજદાર આરોપીને કોઈપણ રીતે મદદરૂપ થતો નથી.

૩૩. સુરેન્દ્રન (સુપ્રા) ના કેસમાં, કેરળ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે (જેઓ ત્યારે ન્યાયમૂર્તિ તરીકે હતા) પેરા ૮ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“સાક્ષીના અગાઉના નિવેદનના સંદર્ભમાં તેની ઉલટતપાસ કરવાનો અધિકાર ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫, ૧૪૬ અને ૧૫૫(૩) માં શોધી શકાય છે. કલમ ૧૪૫ જણાવે છે કે સાક્ષીએ લેખિતમાં આપેલા અથવા લેખિતમાં નોંધાયેલા અગાઉના નિવેદનો અંગે તેની ઉલટતપાસ કરી શકાય છે. આ ઉલટતપાસ કરનારનો સામાન્ય અધિકાર છે. માત્ર એટલો જ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે કે અગાઉનું નિવેદન પ્રશ્ન હેઠળની બાબતો માટે પ્રસ્તુત હોવું જોઈએ. જો ઉલટતપાસ કરનાર અગાઉના નિવેદનો અંગે સાક્ષીનું ખંડન કરવા માંગતો હોય તો અનુસરવાની પ્રક્રિયા પણ સદર કલમ નિર્ધારિત કરે છે. કલમ ૧૪૬ ઉલટતપાસ કરનારને સત્તા આપે છે અને તે સાક્ષીની સત્યતા ચકાસવા માટે કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવા હકદાર છે. અલબત્ત, કલમ ૧૪૬ દ્વારા આવરી લેવાયેલ વિશાળ વ્યાપ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૮ થી ૧૫૨ માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ આવા પ્રશ્નોને નિયંત્રિત કરવાની અદાલતની સત્તાને

આધીન છે. આવા નિયંત્રણને આધીન રહીને ઉલટતપાસ કરનાર સાક્ષીની જુબાનીની સત્યતા ચકાસવા માટે કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવા હકદાર છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૫(૩) જણાવે છે કે સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર પ્રહાર કરવા માટે સાક્ષીનું કોઈપણ ભૂતપૂર્વ નિવેદન કે જે તેના પુરાવા સાથે અસંગત હોય તે સાબિત કરી શકાય છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૫(૩) મૌખિક હોય કે લેખિત હોય તેવા કોઈપણ અગાઉના નિવેદનને લાગુ પડે છે. પરંતુ કલમ ૧૪૫ માત્ર લેખિત અગાઉના નિવેદનને જ લાગુ પડે છે. આમ, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫, ૧૪૬ અને ૧૫૫(૩) એકબીજાના પૂરક છે. જ્યારે તેમને એકસાથે વાંચવામાં આવે ત્યારે, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૮ થી ૧૫૨ માં દર્શાવેલ મર્યાદા સિવાય ઉલટતપાસ કરનારને પ્રશ્નો પૂછતાં રોકી શકાય નહીં. હાલના પ્રશ્નો નિર્ણય કરતી વખતે ઉલટતપાસ કરનારના આ સામાન્ય અધિકારને ધ્યાનમાં રાખવો પડશે.”

૩૪. ફરીથી, વિશિષ્ટ હકીકતોને ધ્યાને લેતાં, કેરળ હાઈકોર્ટના ઉપર નોંધાયેલા નિર્ણયમાં ઠરાવવામાં આવેલો સિદ્ધાંત હાલના કેસમાં અરજદાર આરોપીને મદદરૂપ થતો નથી.

૩૫. સમગ્ર બાબત પર વિચારણા કરતાં, હું એવા તારણ પર પહોંચ્યો છું કે સાક્ષીની ઉલટતપાસ દરમિયાન બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોની પ્રસ્તુતતા નક્કી કરવા માટે ટ્રાયલ જજ શ્રેષ્ઠ ન્યાયાધીશ છે અને જ્યાં

સુધી તે નિર્ણય સ્પષ્ટપણે ગેરકાયદેસર કે વિકૃત ન હોય અથવા તેના પરિણામે ન્યાયનો ગંભીર ભંગ થયો ન હોય ત્યાં સુધી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ કે ૨૨૭ હેઠળના તેના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો અથવા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આ અદાલતે ટ્રાયલ જજ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલા આવા વિવેકાધિકારમાં દખલગીરી કરવી જોઈએ નહીં. હાથ પરનો કેસ કાયદાની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સિવાય બીજું કંઈ જણાતો નથી. ટ્રાયલ કોર્ટને તમામ રીતે હેરાન કરવામાં આવી છે. બચાવ પક્ષના વકીલ ફોજદારી કેસ ટ્રાન્સફર કરવા માટેની અપિલકેશન દાખલ કરવા સુધીની હદે ગયા હતા. જ્યાં સુધી જ્યુડિશિયલ ઓફિસરનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી કેસ ટ્રાન્સફર કરવાની અપિલકેશનની અત્યંત ગંભીર અસરો હોય છે. એવું પણ જણાય છે કે અદાલતનો સમય વેડફવામાં આવ્યો હતો. વાદગ્રસ્ત હુકમ પોતે જ બોલે છે.

૩૬. ઉપરોક્ત પરિણામના કારણે, આ અપિલકેશન નિષ્ફળ જાય છે અને આથી તેને નામંજૂર કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટે હવે આ બાબતમાં આગળ વધવું અને ફોજદારી કેસનો શક્ય તેટલી વહેલી તકે ચુકાદા સાથે નિકાલ થાય તે જોવું. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, આ ફોજદારી કેસ વર્ષ ૧૯૮૫ નો છે.

*This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.